

INLEDARE

KATARINA HÖRLIN
BARNEKOW
REDAKTÖR

Höstnummer om vårdnadstvister

Det blir en intensiv höst. I skrivande stund pågår Nordiske Kvinner Mot Vold i Norge, när denna tidning kommit ut har många jourkvinnor precis lämnat montern på bokmässan och den 27 oktober drar Roks i gång sin stora konferens "Vårdnadstvisten – med barnet i fokus?" i Stockholm. Två dagars seminarium, debatter och föreläsningar med svenska och internationella experter. Fokus sätts på de problem som finns när en kvinna utsatt för våld av barnens pappa hamnar i en tvist om vårdnaden.

"Vi hoppas att ökad kunskap ska ge säkrare och mer barnvänliga bedömningar i vårdnadsärenden", säger Katinka Ingves, Roks styrelse. Hon berättar mer på temasideorna.

Alla forskare Kvinnotryck talat med inför detta nummer är överens: barnens röster hörs fortfarande alldeles för sällan i dessa tvister som ytterst handlar om dem. De är lojala mot sina föräldrar,

även när de behandlas illa, och man kan inte lägga ansvaret på dem att berätta om våldet, säger Anna Kaldal, professor i processrätt. Möt henne och sociolog Maria Eriksson som undersökt hur barnen upplever samtalen med utredarna på familjerätten på temasideorna.

Jourkvinnan Kerstin Kristensen tyckte det saknades en naturlig ingång att prata med barn på jouten om deras våldserfarenheter.

"Bästa medicinen att bearbeta är att sätta ord på sina känslor." Hon skrev en högläsningbok. Läs mer om den och andra bilderböcker som handlar om våld i hemmet på kultursidan.

Missa inte heller att ta del av Sveriges första EU-kommissionär Anita Gradins erfarenheter. Anita satte trafficking på dagordningen, blev kallad moralant och på sidan 12 berättar hon om var hon hämtat sin styrka.

Välkomna till höstens Kvinnotryck. **K**

INNEHÅLL : KVINNOTRYCK NR 3 2011

3. **TEMA:** Vårdnadstvister

8. **REPORTAGE:** Uppsala kvinnojour

11. **KRÖNIKA:** Annika Rejmer

12. **PORTRÄTT:** Anita Gradin

14. **UTBLICK:** Serbien och Irak

16. **KULTUR:** Barnböcker om våld

17. **SNABBA ORD:** Carin Holmberg

18. **Roks egna sidor**

REDAKTION

Kvinnotryck

E-post: redaktion@kvinnotryck.se

Prenumeration: info@roks.se

Roks

Hornsgatan 66

118 21 Stockholm

Omslag: Åsa Tinnerholm

Foto: Frida Ekman

Ansvarig utgivare: Angela Beausang

Redaktör: Katarina Hörlin Barnekow

Layout: Jeanna Ullén

Foto: Frida Ekman, Julia Lindemalm

Reportrar: Anna Thulin, Johanna Wiman,

Zandra Zernell, Johanna Petersson, Ida Svedlund, Anna Fredriksson, Jeanna Ullén.

Redaktionskollektiv: Maria Hällqwist-

Petersson, Angela Beausang, Jeanna

Ullén, Katarina Hörlin Barnekow, Johanna

Petersson, Lena Severin, Ida Svedlund,

Kristina Hasslert och Anna-Maria Carn-

hede.

Produktion: Rejäl Kommunikation AB

Tryckeri: AlfaPrint AB, Solna

JOURFOKUS:

Vårdnads- tvister

Varje år skiljs cirka 20 000 par i Sverige. 50 000 barn är med om en separation. 7 300 barn går igenom en vårdnadstvist. Barnets bästa ska styra hur vårdnaden delas. Efter lagändringen i Föräldrabalken 2006 ska det vid risk att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp vara uteslutet med gemensam vårdnad.

I höst håller Roks en stor vårdnadskonferens i Stockholm. Vad har hänt sedan vårdnadsreformen?

Temat finns alltid att
läsa på www.roks.se

Tvistande omvårdnad

Sexuella övergrepp, PAS och riskbedömningar. Det är huvudområdena Roks lyfter fram under sin vårdnadskonferens i höst. Internationella och svenska experter kommer i debatter och föredrag att belysa vårdnadstvister där mamman är utsatt för våld. Av pappan.

TEXT: KATARINA HÖRLIN BARNEKOW, IDA SVEIDLUND, JOHANNA PETERSSON

– Vårdnadstvister där det förekommit våld mot mamman har ibland funnits med som inslag på andra konferenser, men aldrig varit huvudtema för en konferens om vårdnad. I den aspekten är detta en pionjärkonferens, säger Katinka Ingves, styrelseledamot i Roks.

Sedan Roks-Tribunalen, 1998, "Tills döden skiljer oss åt" har lagar ändrats men frågan Roks vill belysa är om praktiken i rättsalarna och på familjerätterna gjort det.

– Barnperspektivet är fortfarande frånvarande i vissa vårdnadsdomar. Vi undrar om man verkligen ser till barnens bästa i dag, trots att lagarna säger att man ska göra det, säger Katinka Ingves. Sociolog Maria Eriksson har träffat och intervjuat 17 barn vars föräldrar befinner sig i en vårdnadstvist och där pappan har utsatt mamman för våld. För elva år sedan skrev hon avhandlingen "I skuggan av pappa" om hur familjerätten hos socialtjänsten hanterar våld mot kvinnor.

– Då sa utredarna "nu pratar vi mer med barnen, men vi pratar inte om våldet". De pratade alltså inte om barnens största problem, våldet hemma.

Vårdnadstvister avgörs i sista hand i tingsrätten. Dessförinnan har föräldrarna haft samarbetsamtal på socialtjänsten. Om de inte är överens ska socialnämnden ge ett snabbyttrande med föräldrarnas berättelser, ibland även barnens. Därpå kan domstolen dra i gång en vårdnadsutredning eller hänvisa till nya samarbetsamtal. Hamnar ärendet i domstol ska en utredare på socialtjänstens familjerätt tala med barnet. Barnet är inte med i rättsalen.

– Svårigheten är att få in barns röst, eftersom de inte är en egen juridisk person. Deras demokratiska rättigheter fångas upp av utredaren

på familjerätten, säger Maria Eriksson.

I nya boken "När barn som upplevt våld möter socialtjänsten" har hon tillsammans med Elisabet Näsman intervjuat 17 barn, 8–17 år, där föräldrarna är i vårdnadstvist och pappan dömts för att ha utsatt mamman för våld, om hur de upplevde samtalen med utredaren på familjerätten.

– Samtalen hade kunnat bidra till barnens återhämtning efter att ha upplevt våld, men det förutsätter att barnen får vara delaktiga.

Då hade de behövt bemötas som subjekt. I stället bemöts många utifrån tre standardiserade offer-roller:

- "Beskyddade offer", utredaren berättar inte varför barnet inte träffar pappan, eftersom föreställningen att det är bäst för barnet att inte dras in i våldet är så stark.
- "Osynliga offer", utredaren pratar om andra saker än våldet.
- "Oskyddade offer", föräldrarna är ibland med under samtalen och blir arga om barnet nämner problem.

– Det finns också goda exempel med tanke hur få riktlinjer socialsekreterare har när det gäller att prata med barn om våld. Än ges inte tillräcklig träning under utbildningen. Samtidigt är det inte är svårare än att alltid möta barn med omtanke och respekt. Alltid, säger Maria Eriksson.

Barn i hem där den ena föräldern misshandlar den andra skuldbelägger ofta sig själva, är rädda och kan utveckla psykosomatiska symptom.

– Genom att bevittna våld mot en så viktig person, som mamman, utsätts barnet för psykiskt våld.

Om barnen aldrig får prata om sina erfarenheter av våldet kan det bli ett tabuiserat trauma, som forskaren Halldis Leira skrivit om. Just att

FOTO: JULIA LINDEMÄLM

"Tekniker för samtal med barn skiljer sig mellan olika kommuner och olika handläggare. Det saknas allmänna råd som styr samtalen och redovisningen. Utmaningarna handlar både om på vilket sätt samtalen och hur redovisningen ska gå till för att tingsrätten ska förstå barnens svårighet. De allra flesta föräldrar vill att barnen ska berätta men en del har svårt att acceptera det som barnen säger. FSR har utbildningar och vi samarbetar med andra instanser för att förbättra utredningarna", kommenterar Familjerättsassocionernas riksförenings, FSR:s, ordförande Jan Nyberg.

upplevelsen ogiltiggörs kan skapa psykiska ärr som kan leda till att barn utvecklar posttraumatiskt stressyndrom.

– Vi måste få information om barns trauman och hur de drabbats av våld. Det är svårt att veta hur det varit för det enskilda barnet om vi inte får dem att öppna sig. Barnen måste få mer utrymme att påverka samtalen hos familjerätten så att de kan lyfta fram det som är viktigt för dem. Deras utsatthet måste giltiggöras, säger Maria Eriksson.

Om familjerätten inte gör intervjuer som tar fram all central information, läggs ett stort ansvar på barnet att ta initiativet att berätta om sin situation. Barn gör sällan det. De är ofta lojala med vuxna i sin närhet, även om de blir illa behandlade, betonar Anna Kaldal, doktor i processrätt:

– Inställningen inom familjerätten kan vara att barnet "skonas" om det inte involveras så mycket i processen. Trots att barnets beskrivning av situationen är central när dess framtid bestäms. I vårdnadstvister läggs ofta störst vikt på föräldrarnas beskrivning.

Susanna Dellans på Socialstyrelsen följer, på regeringens uppdrag, upp vilket genomslag 2006 års vårdnadsreform fått i socialtjänstens arbete. Den som sa att "barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge". Gemensam vårdnad är i de flesta fall bäst för barn-

net. Men. Om en förälder utsätter den andra för övergrepp är det i princip bäst att den föräldern inte får del i vårdnaden.

– Tyvärr ser vi att föräldrars berättelser ofta lämnar större utrymme i vårdnadsutredningar än barnens. Det finns också risker kring hur utredaren speglar barns utsagor. Om de skriver ut att ett barn känner sig hotad av en förälder är risken att den utpekade föräldern kan vilja hämnas på barnet i någon form, säger Susanna Dellans, som ska redovisa utvärderingen till Socialdepartementet den 30 november.

Kvaliteten på intervjuerna med barn kan skilja stort från familjerätt till familjerätt, enligt Anna Kaldal

– I Norrköping har de utvecklat bra metoder för strukturerade intervjuer med barn. Finns en chef med kunskap och samarbete med forskare utvecklas bra metoder. Men det är ett stort mått av slumpmässighet inblandat. Än i dag förekommer familjerätter som gör intervjuer med barn som sitter i mammans knä, eller utförs under hembesök, vilket strider mot allt.

Kan inte Norrköpingsmodellen införas i hela landet?

– Kommunerna är fria att utveckla egna modeller, socialstyrelsen har inte mandat att kräva något även om Norrköpingsmodellen är ett fung-

erande sätt att arbeta på. Det finns planer på att ge ut en ny upplaga av handboken "Vårdnad, boende och umgänge", berättar Francesca Österberg, Socialstyrelsen.

Familjerätten ska avgöra var barnet i framtiden mår bäst. Den blickar framåt.

Men utredaren måste gå in på det förflutna också, betonar Maria Eriksson.

– Våldet kan inte ses som enstaka fristående händelser, utan en pågående upplevelse med stor betydelse för förståelsen av nuet. Om den enskilda utredaren inte kan det så måste det finnas rutiner att lämna över till sociala barnavården, som har större ansvar för barns skydd och stöd. **K**

PAS smyger in

Parental alienation syndrome, PAS, är ett begrepp som smugit sig in i svenska rättssalar. Det innebär att den ena parten, oftast kvinnan, anklagas för att ha manipulerat sina barn till att tycka illa om den andra, oftast mannen – och att barnens vittnesmål ifrågasätts.

TEXT: JOHANNA WIMAN

– Barnen tappar förtroendet för vuxenvärlden när de inser att de vuxna inte tror på deras berättelser.

Det säger Uppsalaadvokaten Eva Kornhall, som arbetat med tyngre familjerätt i tio år. För några år sedan skickade hon en anmälan om utredning till Socialstyrelsen där hon uttryckte oro för att Parental alienation syndrome, PAS, tagit sig in i svenska domstolar.

Det vanligaste är, enligt Eva Kornhall, att man inte nämner ordet PAS i rättssalen men ändå använder dess argumentation.

– Det mest skrämmande är det jag kallar för ”karbonären”, där papporna fått en mall med färdiga argument av en pappaorganisation. Jag brukar vara väldigt tydlig i rätten och göra klart att de ska bortse från PAS-argumentation. Till exempel ser jag till att skicka med besluten från Socialstyrelsen. Får jag vara med från början och förklara för domstolen brukar det inte vara några problem.

Begreppet smyger sig också in via socialtjänsternas utredningar, enligt Eva Kornhall.

– Tyvärr blir det allt vanligare. Socialsekreterare har en enorm arbetsbelastning, får dålig handledning och har en ganska låg utbildning i förhållande till hur komplicerade ärenden de handlägger. Då är PAS en enkel modell att ta till sig. Allt blir så lätt om man bara kan skylla på mamman.

Eva Kornhall understryker att hon inte menar att mammor och barn aldrig hittar på.

– Men man måste göra en ordentlig analys. När barn har berättat för många olika vuxna under lång tid i olika sammanhang är det inte troligt att någon manipulerat dem.

Amerikanska advokaten Jennifer Hoult, har länge arbetat för att PAS inte ska få något genomslag i amerikanska rättssalar. Inte heller i USA är PAS ett giltigt medicinskt syndrom – ändå dyker det ständigt upp.

– PAS kommer in i svenska domstolar trots tydliga bestämmelser från ert parlament. Det liknar den praxis som finns i USA. Misshandlande föräldrar gör allt de kan för att undvika personligt ansvar, inklusive att beskylla den icke-misshandlande föräldern eller sina offer med hjälp av påståenden från PAS, säger Jennifer Hoult.

Hon menar att liksom i Sverige åberopas argumenten utan att man nämner ordet PAS. Expertvittnen citerar Richard Gardner och för fram hans argument. Eftersom PAS i de fallen utgör en outtalad grund för de psykologiska utvärderingarna, är inflytandet enligt Jennifer Hoult ”smygande”.

– Därför måste advokater identifiera PAS i rapporter, även när det inte uttryckligen åberopas, och de måste använda lagen för att förhindra att rapporter baserade på PAS tillåts. **K**

”Barnen tappar förtroendet för vuxenvärlden när de inser att de vuxna inte tror på deras berättelser”

Källa: Helena Berggrens bok ”Jag längtar någonsans... men jag vet inte vart”. Läs mer om den på sidan 18.

Ny bok ger råd inför tvisten

Om ditt barns pappa utsatt dig för våld och du ska in i en vårdnadstvist, tänk på att:

• Välj ett ombud med insikter i mäns våld mot kvinnor, byt annars.

• Begär att familjerätten inför sitt snabbyttrande talar med barnet.

• Läs vårdnadsutredningen, se till att uppgifterna är korrekta – ändra annars.

• Mannen kan komma att kräva omedelbara svar – kräv betänketid.

• Samarbetssamtal – du har rätt till enskilda samtal om du utsatts för våld av mannen.

• Begär att få eget samtalsstöd, så att du orkar.

• Ta alltid ut allt material inför förhandlingar.

• Polisen kan vittna, även om förundersökningen blev nedlagd har polisen god kännedom om vad som hänt dig.

• Var beredd på att motpartens ombud/advokat i domstolen kan tala mycket nedvärderande om dig.

• Be inte utomstående göra orosanmälningar till socialtjänsten, de enda som ska anmäla är de som känner barnet mycket väl eller de som är anmälningsskyldiga via sitt arbete.

Vårdnad – lagstiftningens väg

6 kap 2 § 2 stycket

Föräldrabalken

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid:

• **risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och**

• **barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.**

1977 ...

...sa Föräldrabalken, FB, att gemensam vårdnad kan fortsätta efter skilsmässan om föräldrarna är överens.

1991 ...

...ändrades det till att gemensam vårdnad ska

fortsätta efter skilsmässa om ingen motsätter sig detta.

1998...

...blev det möjligt för domstolar att döma till gemensam vårdnad även mot den enas vilja. En undersökning 2002 visar att tingsrätterna regelmässigt dömde till gemensam vårdnad mot mammans vilja även när pappan dömts för våld mot mamman.

2006...

...ändras FB. Risken för att barnet eller andra i familjen ska utsättas för våld lyfts fram. Gemensam vårdnad ska vara utesluten vid en historia av våld.

Källa: Maria Eriksson och Elisabet Näsman ”När barn som upplevt våld möter socialtjänsten”.

Vårdnadslexikon

Juristen och Brottsoffermyndighetens informationschef Gudrun Nordborg, en av alla experter som kommer till Roks vårdnadskonferens, guidar oss genom vårdnadsbegreppen.

• **Vårdnad**

Ett juridiskt begrepp. Den som har vårdnaden har bestämmandemakt över barnet.

• **Gemensam vårdnad**

Båda föräldrarna har hand om barnet. Delad vårdnad (i dagligt tal) är samma sak.

• **Ensam vårdnad**

En förälder har vårdnaden.

• **Umgängesrätt**

Plikt för barnet att träffa en förälder. Inget

tvång för föräldrar att träffa sina barn.

• **Umgångessabotage**

När en förälder vägrar låta barnet träffa den andra föräldern. Det kan leda till vitesföreläggande, som innebär ett belopp att betala för varje vägrat umgängestillfälle. Den som utsatts för umgängessabotage kan få ensam vårdnad.

TEXT: JOHANNA PETERSSON

→ WWW.ROKS.SE

Handbok från Roks

Vart tionde barn i Sverige beräknas ha upplevt våld i hemmet. Roks har gett ut en handbok för kvinnojourer om hur stödet till barnen på juren kan se ut. Beställ på: www.roks.se.

Viktigt att kvinnan är trygg i rätten

Att utsättas för våld hemma är ett hårt slag för självkänslan. Uppsala kvinnojour jobbar med att få kvinnan att känna sig trygg inför en rättslig vårdnadstvist.

TEXT OCH FOTO:
JEANNA ULLÉN

Marie Glaas.

Åsa Tinnerholm.

På jouten i Uppsala är lekhörnan välanvänd. Där kan barn sysselsätta sig medan mamman sitter i samtalsrummet tillsammans med jourkvinnan. I det skyddade boendet får barnen ett välkomstkit, med exempelvis kriter och ritblock beroende på ålder. Den proceduren har jouten tagit ett formellt beslut om.

Jourkvinnorna håller inga barnsamtal, men de vet hur föräldrarnas situation påverkar barnen.

– Barn som har sett våld kan bli våldsamma själva, säger Marie Glaas, som är jurist och har arbetat på jouten i 13 år.

– Jag har träffat barn som velat slå sin mamma eller haft sönder lägenheten. Det har tagit över pappans beteende, fortsätter Marie.

Hennes kollega Åsa Tinnerholm berättar att en del barn i stället blir passiva.

– Barnens beteende är en konsekvens av våldet. De lugnar ner sig när de kommer till en trygg miljö, men tyvärr kan det vara svårt att hjälpa de som utsatts för övergrepp, säger Åsa.

Vård för barnen, som samtal på BUP, måste godkännas av båda föräldrar. Uppsalajouten upplever ofta att pappan vägrar. Barnen står utan hjälp.

Åsa och Marie har sett många konsekvenser av att hur pappan hindrat vård av barnet. De berättar om en kvinna som nyligen tog sitt barn till sjukhus, eftersom att hon misstänkte att det

utsatts för övergrepp. Vål där rusade pappan in och hävdade att hon ljög. På så vis blev kvinnan den hysteriska, den otillförlitliga. Barnet fick inte hjälp och bevisningen inför en kommande rättslig tvist gick om intet.

– Vi har ett gott samarbete med kommunens råd- och stödverksamhet Trappan, som för samtal med barn som blivit utsatta för våld. Dit rekommenderas ofta kvinnan att söka hjälp för barnen, berättar Åsa.

Enligt Åsas och Marias uppskattning hamnar ungefär 90 procent av de våldsutsatta kvinnorna med barn som de möter i en vårdnadstvist. De flesta går att lösa innan de hamnar i rätten, men väl där krävs mycket för att kvinnan ska få ensam vårdnad, även om hon har utsatts för våld. Kvinnans utsaga är sällan tillräcklig.

– Våldet måste bevisas och vi är väldigt noggranna med att kunna göra det. Det kan vara dokumentation från läkarundersökningar, besöksförbud eller andra rättsliga intyg, berättar Marie.

Jourkvinnorna har lärt sig att noggranna förberedelser ökar kvinnans chans att vinna.

– Inför en rättegång eller vårdnadstvist behöver kvinnan förbereda sig mentalt, hennes uttryck i rätten är viktigt, säger Åsa.

Bäst är om hon kan hålla en balans mellan saklighet, sorg och påverkan av det som hänt,

På Uppsala kvinnojour har jourkvinnorna lärt sig att nedlagda brottsutredningar kan bli en nackdel i en senare vårdnadstvist. Därför ser de alltid till att de stödsökande har konkreta bevis inför brottmål, samtidigt som de är noggranna med att ingjuta mod och trygghet i kvinnan, vars självkänsla förmodligen fått sig en törn av våldet.

anser Åsa och Marie. Misshandeln har ofta gjort kvinnan osäker och gått hårt åt hennes självkänsla.

Jourerna kan göra stor skillnad genom att stötta så att hon känner sig trygg i rätten.

– Rättens grundförståelse är ofta för dålig när det gäller mäns våld mot kvinnor, säger Åsa.

Hon syftar på att det återigen krävs balans, om kvinnans trovärdighet inte ska ifrågasättas.

– Att vara kaxig är inte heller bra. "Hon grät inte, har det verkligen hänt?", säger Marie.

Mannen är ofta lugnare och upplevs som mer trovärdig. Särskilt om han har en högt uppsatt position i samhället.

Marie berättar att begreppet separationsvåld har slagit rot i rätten på senare år.

– Det finns en förståelse för att mannen kan slå kvinnan som en konsekvens av separationen, när han förstätt att hon tänkte lämna honom. Den förlegade manssynen är förhärskande, "han älskade henne så mycket och blev rädd när hon tänkte lämna honom", säger Marie och gör citationstecken i luften.

Hon fnyser.

– Han ska alltså förlätas för att han inte vet hur han ska kontrollera sina känslor. När accepterade männen den här förenklingen av sig själva? Varför får domstolarna säga sådant här?

Enligt forskning som Maria Eriksson, docent i

sociologi på Uppsala universitet gjort på familjerättsutredningar av barn i vårdnadstvister är barn bara trovärdiga om det vill bo hos båda föräldrarna.

– Vill barnet inte umgås med en av föräldrarna anses inte det vara barnets sanna vilja. Vill barnet däremot träffa båda föräldrarna anser man att det är barnets sanna vilja. Är barnet värtaligt i sina argument är det definitivt fel, då kan det vara manipulerat, säger Åsa.

Hennes största skräck är att begreppet PAS, parental alienation syndrom, till sist ska omfamnas av sociala myndigheter och svensk rätt. PAS innebär att den ena föräldern, underförstått mamman, har manipulerat barnet att tro att det blivit utsatt för övergrepp av pappan, och därmed tagit avstånd från honom.

– Lögner eller våld kan inte planteras så att barn tror på något de aldrig har upplevt, säger Marie.

Jourkvinnorna i Uppsala jobbar hårt för att göra misshandlade kvinnors villkor bättre. Bland annat lusläser de alla brottsdomar, för att kontrollera att kvinnan behandlats på ett riktigt vis.

– Det händer att vi upptäcker att vittnen inte hörts eller att journaler inte har kontrollerats. Händer det har rätten inte gjort sitt jobb och då ska frågan omprövas. Vi har haft stor framgång med att få igenom det, säger Marie Glaas. **K**

→ WWW.ROKS.SE

FAKTA

- Tre anställda.
- Cirka 15 ideella.
- 502 besök år 2010.
- 2 245 kontakter år 2010.
- 208 nya kontakter.
- 16 kontakter med advokat samma år.